

Motion till riksdagen 2012/13:Ub467

av Finn Bengtsson m.fl. (M)

Granskning av Stasis verksamhet i Sverige

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att överväga möjligheten att ge ett forskningsuppdrag till Linköpings universitet om Stasis verksamhet i Sverige.

Motivering

Hemlig säkerhetstjänst har syftet att inom lagens ramar på olika sätt skydda rikets säkerhet. I totalitära stater är lagarna inte demokratiskt förankrade i egentlig mening, och en totalitär stat har heller inget egentligt intresse av att låta folkets vilja och synpunkter komma fram. Tvärtom utgör folks viljeyttringar och synpunkter om de riktar sig som kritik emot det totalitära styret en direkt fara för diktaturens fortbestånd och måste således bekämpas. Detta gör att både rättsväsendet i allmänhet, och den hemliga polisen i synnerhet, arbetar med antidemokratiska metoder i sådana samhällen.

Detta har lett till att vi i vårt närområde i modern tid haft några av de mest hårdföra och, vad beträffar mänskliga rättigheter, vidrigaste verksamheter av folkligt förtryck med hjälp av hemlig polisiär aktivitet. Av Gestapo under 1930–1940-talen i Nazityskland och, från inledningen av det kalla kriget fram till kommunismens fall i dåvarande Östtyskland 1989, av Ministeriet för Statssäkerhet, mer känt som Stasi.

Efter Stasis nedläggning 1989 öppnades de stora delar av dess arkiv som då fortfarande fanns tillgängligt. Här framkom skrämmande läsning om hur den hemliga säkerhetstjänsten infiltrerat folket genom infiltratörer som rekryterat med omänskliga hot inom de trängsta arbets-, vänskaps- och familjekretsarna. Närmaste arbetskamraterna, vännerna, älskande, barn mot föräldrar eller vice versa tvingades med de mest implicita och samtidigt brutala och utommänskliga metoder av Stasi att bli svurna fiender till sina nära och kära

Fel! Okänt namn på

genom att ofrivilligt bli simpla angivare och tjallare för den totalitära statens räkning.

Men Stasis verksamhet begränsade sig inte bara till Östtyskland utan härjade i en lång rad andra länder, inte minst i Sverige. Professor Birgitta Almgren kunde efter ett noggrant forskningsarbete vad beträffar Stasis svenska verksamhet presentera sitt resultat i två böcker. Det framkom då att Stasi lyckades rekrytera en lång rad viktiga personer i det svenska samhället som infiltratörer, såsom journalister, forskare, jurister, lärare och präster. Under sommarmånaderna i år har en mängd nya komprometterande fakta kring Stasis förmåga att infiltrera kyrklig verksamhet och universitetsverksamhet kommit till allmänhetens kännedom. Detta har bidragit till att två andra engagerade professorer, Anders Törnvall och Lennart Stenflo vid Linköpings universitet, agerat med bland annat förslag om att tillsätta en sanningskommission för att klargöra vilka personer som de facto kan ha varit inblandade.

Runt om i världen pågår arbete med att dokumentera brott begångna av totalitära regimer. Sverige är naturligtvis också förpliktigt att delta aktivt i detta arbete – inte minst sedan Europaparlamentet antagit en resolution om Europas samvete och totalitära ideologier där man framhåller bland annat att ”tillgången till handlingar av personlig betydelse eller för vetenskaplig forskning fortfarande är orimligt begränsad i vissa medlemsstater 20 år efter det att de totalitära kommunistregimerna i Central- och Östeuropa föll. Parlamentet uppmanar samtliga medlemsstater att göra en verklig kraftansträngning för att öppna arkiv, däribland dem som tillhörde de tidigare säkerhets- och underrättelsetjänsterna”.

Det bör påpekas att svenska Säkerhetspolisen inte har organiserat de handlingar som gäller misstänkt samröre med Stasi separat från andra handlingar. Något särskilt arkiv för uppgifter med koppling till Stasi finns alltså inte. Det material med koppling till Stasi som finns hos Säkerhetspolisen är en del av myndighetens samlade register och databaser.

En annan komplicerande faktor är emellertid att det inte går att utesluta att Stasi medvetet ”planterat” felaktiga personer i sina arkiv i syfte att skapa osäkerhet om arkivens trovärdighet om de en dag skulle komma att avslöjas. Om detta manipulerande förekommit kan det inte uteslutas att oskyldiga alltför lättvindigt sedan kan komma att utpekade som ansvariga för spioneri, något som i så fall inte kan anses vara rättssäkert.

Den av professorerna Törnvall och Stenflo, verksamma vid Linköpings universitet, föreslagna sanningskommissionen för att utreda den moraliska skulden hos personer som arbetat i Sverige för Stasi är ett begripligt krav att resa. Detta som en väg till en bättre försoningsprocess bland alla inblandade. Men en sådan lösning riskerar lätt att politiseras och polariseras, jämfört med om det hela istället underkastas en granskning som en genuin akademisk forskningsuppgift. Det förra riskerar en rättsosäkrare process jämfört med de krav på objektivitet som alltid ska ställas på universitetsbaserad forskning.

Nazismens brott i Sverige granskades på detta sätt med stöd av ett särskilt forskninguppdrag som tilldelades Södertörns högskola och framgångsrikt genomfördes där. På samma sätt, och baserat på det engagemang i frågan om Stasi som forskarna vid Linköpings universitet visat, förefaller det rimligt att

Fel! Okänt namn på

överväga att nu lösa problemen med det moraliska dilemma som Stasifrågan även i fortsättningen innebär genom att förlägga ett forskningsuppdrag av denna karaktär till Linköpings universitet att ledas av exempelvis professorerna Törnvall och Stenflo. Resultatet av en sådan forskningsinsats bör, i likhet med den som professor Almgren gjorde på eget initiativ, leda till tillräckligt mycket seriöst granskat material för eftervärden att sedan ta ställning till utan att rättssäkerheten för inblandade därför komprometteras såsom en sanningskommission skulle kunna medföra.

Man bör vara mycket återhållsam med att från politiskt håll peka ut särskilda forskare eller lärosäten för en viss uppgift. Men i det aktuella fallet, som på grund av sin känsliga natur kräver att mycket erfarna forskare med särskilt gynnsamma förutsättningar tar sig an uppgiften på ett objektivt sätt, vill vi framhålla det faktum att de föreslagna forskarna har erfarenhet av djupintervjuer i Tyskland med tidigare DDR-medborgare liksom att Linköpings universitet av en tillfällighet har den unika förmånen att i sin ägo ha ett bibliotek med omfattande material från myndigheter i forna Östberlin i DDR. Det senare skulle kunna användas för att i vissa fall kontrollera och verifiera uppgifter som återfinns i det svenska Säpomaterialet och som berör Stasis verksamhet i Sverige.

I regeringens skrivelse 2011/12:67 Uppgifter hos Säkerhetspolisen om misstänkt samröre med Stasi finns en beskrivning av vilka typer av uppgifter som finns hos Säkerhetspolisen och hur dessa har samlats in. Vidare ges en redogörelse för resultaten av de utredningar Säkerhetspolisen har bedrivit med anledning av misstänkt samröre med Stasi. Det lämnas också en redovisning av de regelverk som avgör frågan om uppgifter är offentliga eller hemliga i Sverige respektive vissa andra europeiska länder.

I skrivelsen konstateras att det i Säkerhetspolisens verksamhet gäller sekretess till skydd såväl för verksamheten som för enskilda. Enligt regeringen talar starka skäl för att en ökad insyn i Säkerhetspolisens verksamhet skulle försvåra för myndigheten att fullgöra sitt uppdrag och därigenom i förlängningen minska dess möjlighet att avvärja hot mot Sverige. När det gäller den sekretess som gäller till skydd för enskilda gör regeringen bedömningen att enskilda riskerar att lida allvarligt men om denna sekretess hävs. Regeringen bedömer även att den möjlighet som finns för enskilda att ta del av uppgifter om sig själva hos Säkerhetspolisen får anses vara tillräcklig med hänsyn till myndighetens uppdrag. Vidare konstateras att gällande regelverk ger möjlighet att för forskningsändamål ta del av uppgifter hos Säkerhetspolisen om misstänkt samröre med Stasi som annars är sekretessbelagda.

Regeringens samlade bedömning är att gällande reglering ger uttryck för en rimlig avvägning mellan intresset av insyn i Säkerhetspolisens verksamhet och behovet av sekretess till skydd för allmänna och enskilda intressen.

Vi delar regeringens bedömningar och konstaterar att lagstiftningen inte behöver ändras för att forskare vid Linköpings universitet ska kunna få tillgång till material i Säkerhetspolisens arkiv.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 1 oktober 2012

Finn Bengtsson (M)

Andreas Norlén (M)

Gunnar Axén (M)